

Samtalens muligheter og utfordringer for de yngste elevene

Synnøve Matre

MuMo-samling

Esbjerg 14.-15. nov. 2024

Plan

- Presentere erfaringer fra forskningsprosjekt om samtaler mellom barn
- Reflektere over hvordan man kan ivareta og stimulere barn samtalekompetanse

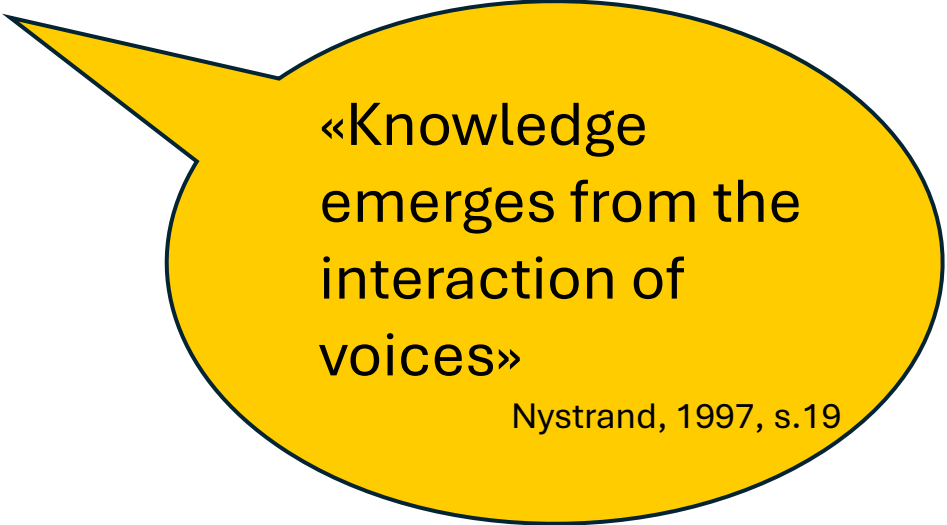
Teoretisk forankring

- Sosiokulturell teori
- Dialogisk forståing av barns læring og utvikling
- Språket – og særskilt samtalen - speler ei sentral rolle i all *meningsskaping* og kunnskaping
- Vygotsky, Bakhtin, Rommetveit, Halliday

→ People communicate in order *to do* something, with one another, against each other and, on occasion, by themselves (Luckmann, 1984, s.14)

Lærings- og utviklingspotensial i samtaler

- gir muligheter for *språkutvikling og tekstutvikling*
- gir store muligheter for å *skape kunnskap*
- arena for *identitetsbygging*

«Knowledge emerges from the interaction of voices»

Nystrand, 1997, s.19

Samtaler mellom barn 5 – 8 år

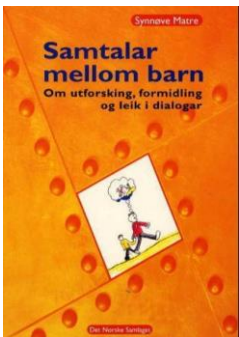
Kan *delta* i samtaler → etablere felles fokus, ta initiativ, lytte, vente på og ta tur – og utvikle tema

Å utvikle tema lite studert – og ofte oversett. Form for tekstkompetanse.

Samtaletekster ...

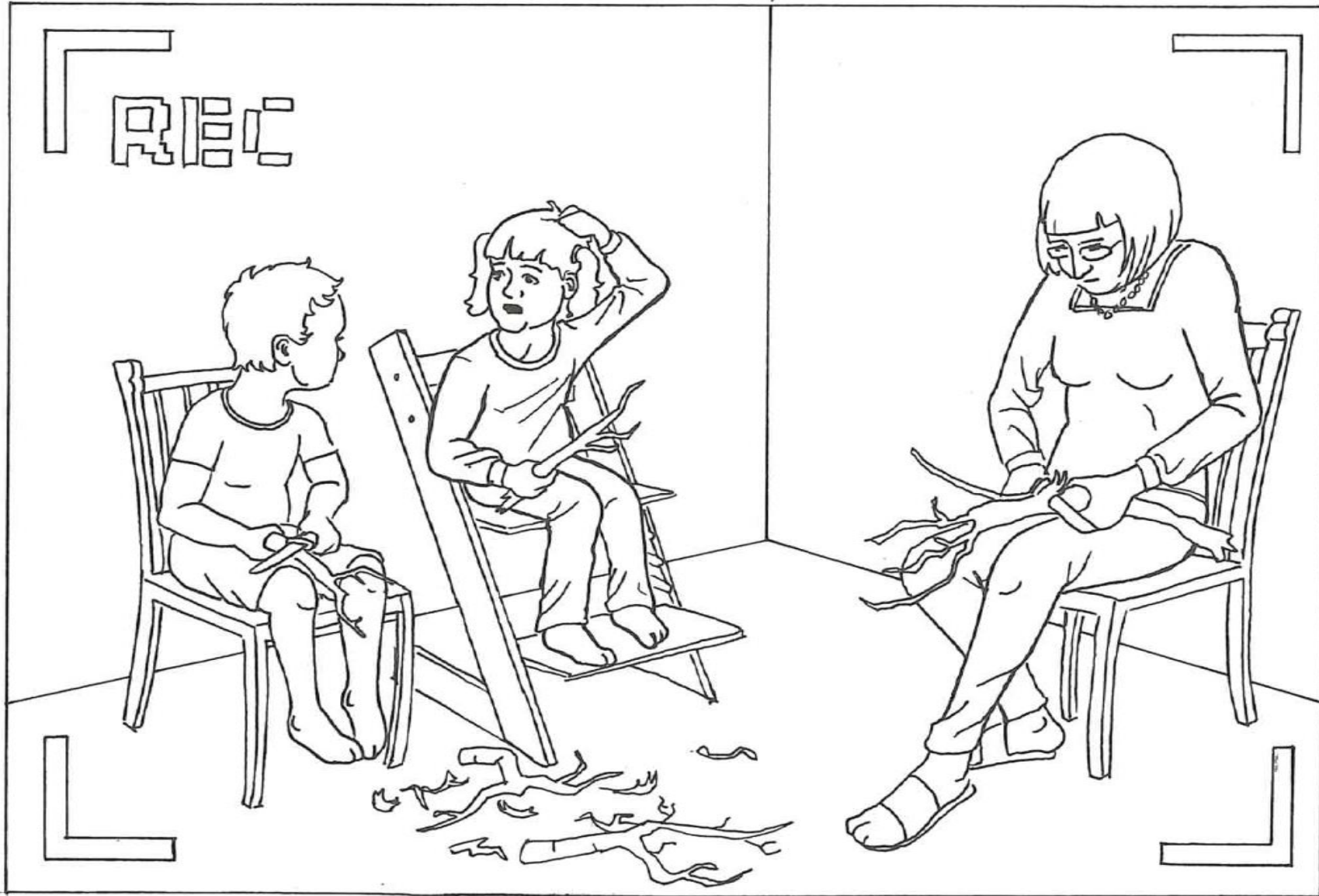
Sekvenser i samtaler som omhandler et tema løsrevet fra her-og-nå-situasjonen – avgrenset med begynnelse og slutt

Design og opptakssituasjon →

Matre, S. (2000). *Samtaler mellom barn. Om utforsking, formidling og lek i dialogar*. Det Norske Samlaget

Opptakssituasjon

Skitur

Hilde: men du, vet du?
en gang var vi på skitur(!)
og gikk på vannet, vet du
en gang var vi på skitur
og da gikk vi over et vann
Vintervannet het det ja for da
og så var det en benk der
og så var det skisporet vi hadde gått i da, vet du
så kom så kom det noen svenske(!) der
og så sa e-en av dem
det går jo jättefint(!)
jättefint(!) sa en av dem

Voksen: sa de det ja?

Hilde: det går jättefint(!)

Cowboy og indianar

Voks: aldri sikta på folk, vet du

Hilde: nei

Per: det gjør indianeran
dem skyt cowboyar dem

Voks: gjer dei det?

Per: cowboyar dem skyt – skyt eh
indianera

Hilde: jammen det er bestandig
indianeran som vinn

Per: ja

Hilde: fordi atte dem sånn er litt sånn
lurer enn cowboyar dem
dem er litt lurer enn cowboyar

Per: nei, det er cowboyan som vinn

Hilde: nei
men cowboy – indianeran har fjær –
fjær på hodet sitt dem
og så er dem litt bedre
dem har litt bedre pil dem

Per: jammen pistolan dem – dem – dem
– dem kan aldri(!) bli sund dem

Hilde: nei
men det går an å ta ut derre – derre
der som er inni pistolen
det går an det òg
å da kan – da er den ødelagt

Per: ja–a
jammen det blir aldri ødelagt jern,
vet du (*holder fram kniven sin*)
det blir berre – og når – og når ...

Hilde: da(!) – da blir det til en lekepistol da
(*ler*) (*ser tenksom ut i lufta*)

Per: ja da har den blitt en lekepistol

Gløtt

Per: men vet du?
atte jern – viss vi brenne på jern, så kan – så kan det bli til gløtt

Hilde: da kan det bli rustent(!) (*holder fram kniven sin*)

Per: nei, da kan det bli – gløtt

Hilde: gløtt?
ka er gløtt?

Per: ja, sånn som kjem ifra talglysa vet du
sånn vatngløtt
ikke sånn drikkevatt da
men sånn varmt vatngløtt

Hilde: gult vatn?

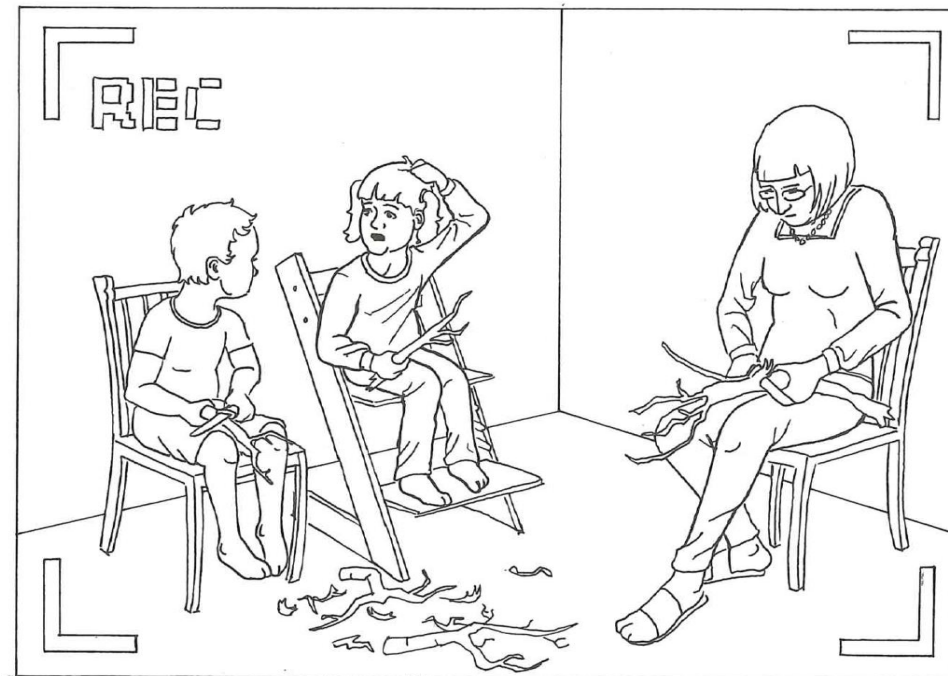
Per: mhm

Hilde: stearinvatt nesten?

Per: det er glovatn

Hilde: ja
det er glovarmt vatn

Per: mhm

Elgoksan

Hal: dei elgane dem er snille(!) dem
men elgoksan(!) dem kan bli farlige

Veg: nei, men du ...

Hal: dem begynne å stange(!) i tilfelle dem blir ful(!)

Veg: nei

nei dem stange(!) ikke dem

dem gjør - dem er akkurat like farlig som andre

dem dem bruke sjelden(!) horna mot(!) noen annen

bruke dem bare når dem tar og så eh stange med noen andre(!)

elgokser

fordi dem krangle om eh ...

Hal: steder?

Fts...

Veg: nei, om elgkua(!)

viss det er to stykker som har komme på samme(!) elgkua alein eller samtidig, så begynne dem å ta med horna nedi og så sparke(!) dem

viss du ser en elg, vet du, med håret opp(!) og øran tilbake(!), da er han sint, er han

Voks: akkurat

Veg: med håret opp(!) og øran tilbake(!)

men elg - elgoksen bruke sjelden(!) horna mot noen sånn bjørn og sånt dem bruke bare frambeina

Voks: og slår(!) med frambeina?

Veg: mhm

I himmelen

Siri: vet du, tyvan(!) dem kjem opp til indianeranes land oppi himmelen når dem dør vi andre menneskan, vi som ikke har gjor noe(!) ondt(!) på dyr og sånn, bare på fiska og sånne som er lov, vi kjem opp til han Jesus(!) i himmelen [...]
vet du, han beste(!), bestefaren min, han har vært så snill hele sitt liv, så nå er han komme opp til han Jesus han
[...]

Siri: viss en dør oppi himmelen igjen, så kjem en lenger(!) opp i himmelen – til ein anna(!) Jesus
nei, han ligg helt i kista
helt til alle(!) på hele jordkloden har blitt død
på jordkloden opp i himmelen da
da fær Jesus(!) først opp i himmelen
og så fær de andran etter når de har dødd
[...]
viss dem (=tyvan) dør, så kjem en ikke lenger

Voksen: må dei vera der då?

Siri: ja, da ligg dem bare oppi kista da
så det er best å ikke bli tyv når en blir stor

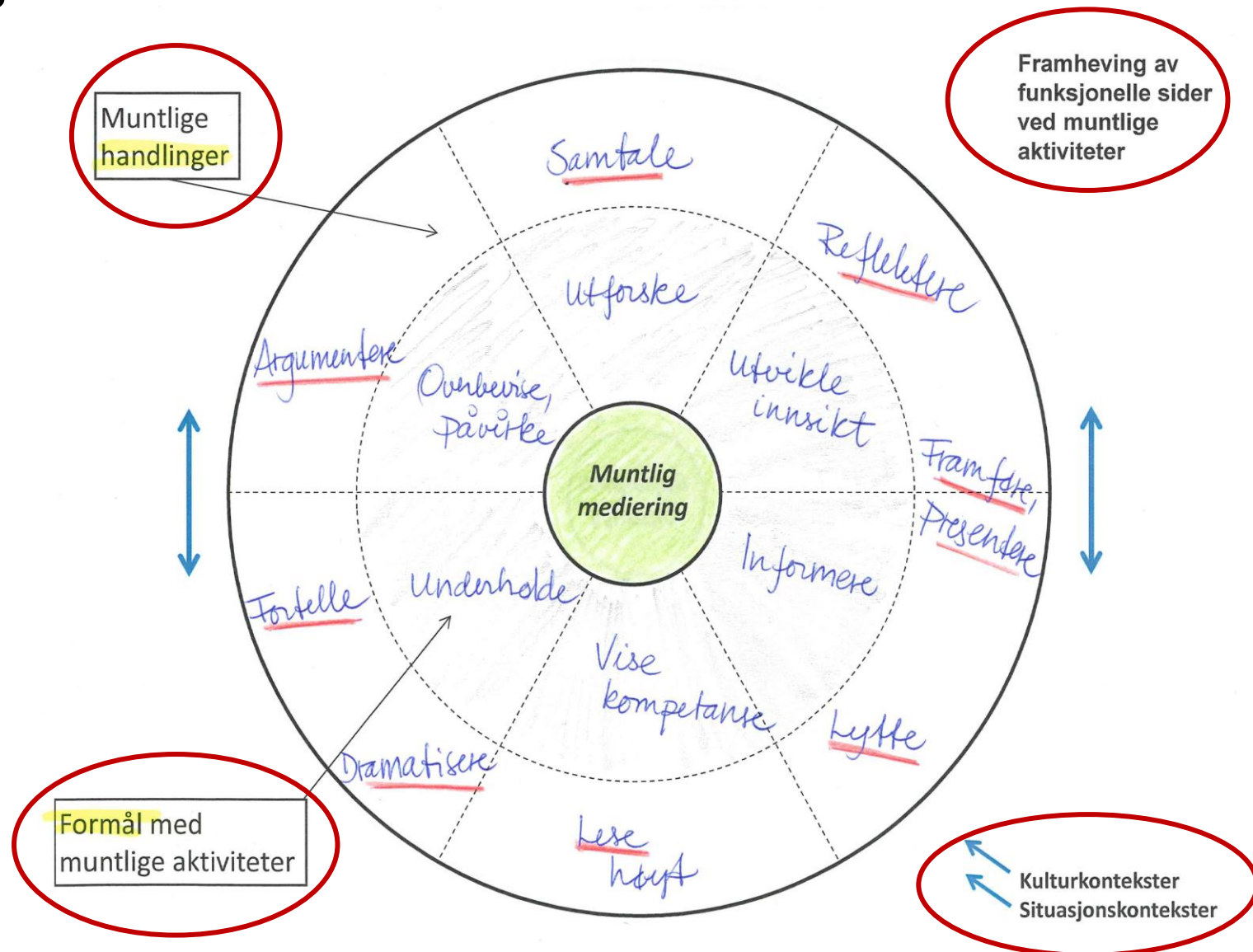
Ida: æ skal ikke

Helge: æ skal ikke

Siri: for dama(!) kan ikke bli tyva, nei

Ida: jo, dem kan da det
[...]

Et svært ufullstendig og uferdig utkast til et muntlighet-konstrukt

Inspirert av Skrivehjulet. Sjå Matre mfl (2021). Nye grep om skriveopplæringa. Forskningsfunn og praksiserfaringar

Hva forteller dialogutdragene om elevenes samtalekompetanse – muntlige tekstkompetanse?

Bredt spekter av samtaletekster:

Ulike kommunikative prosjekt: utvikle innsikt, **utforske**, overbevise, underholde, informere

Ulike muntlige handlinger: forteller, greier ut, reflekterer, argumenterer, leiker... kombinerer (essay-prega)

Variert og kreativ språkbruk (jf. **muntlig mediering**)

Samtalene preget av

- leik, glede
- konkurranse, posisjonering...

→ Variasjon blant elevene, stort mangfold

Utforskende strategier

- Opponerende ytringer – utfordrer
- Spørsmål
- Nye ord og ordkombinasjoner
- Presiserer
- Bruker vilkårssetninger / betingelsessetninger
- Kontrasterer
- Sammenligner og benytter metaforer
- Kommer med innføyde tekster (embedded) – for å illustrere, underbygge

Kat: det er lurt å ha med seg pil og bue og –
fiskestang – for da kan vi FISKE og skyt på ugler

Liv: da syns da syns jeg du er dyreplager

Kat: å skyt ugler – nei

Liv: uglene er og kanskje skapt for å LEVE Katarina
ikke dø

Kat: åjo
griser er nå i hvert fall skapt for å dø da

Liv: ja, det er dem – tror jeg
er dem det? (*henvendt til voksen*)

Motstand, uenighet

genererer gjerne lange samtalesekvenser, setter i gang kognitiv aktivitet

Ragnar Rommetveit (2001):

Snakk med folk som er ulike deg sjølv, for då må du tøye deg, då må du bruke ord, du må kjenne etter slik at du får produsert noko du ikkje har tenkt før. Det er den ideelle dialogen.

Leik

Verdien av *'språklige leikekamerater'* → for å utvikle tekstkompetanse, kunnskap, identitet .... (Matre, 2000, s.216)

Leik med innhold, språk, roller

Format-tilknytting (eng. format tying)

- Inneber at ein talar knyter tilbake til det strukturelle formatet i ei tidlegare ytring og nyttar det til å byggje opp neste ytring
  - ”... gjenbruk av materiale i tidlegare tale” (Goodwin 1990, s.91)
- hermer, låner, imiterer (jf. Vygotsky, 1986)

Hilde: vet du va som er fantastisk?
at midt på morgenen er det midt på natta i Afrika

Voksen: ja ha

Hilde: midt på morgenen i Norge er det midt på natta i - i - i Afrika
er det ikke rart (=konstig)

Per: no er det natta i Afrika

Hilde: ja (*ler*) midt på natta

Per: mhm
midt på natta

Hilde: og når det er midt på natta i Trondheim så er det midt på morgenen i Afrika

Voksen: og så vet du va og?
atte når det er ...

Hilde: når det er kveld i Afrika så er det morgentidlig i Trondheim
når det er morgentidlig i Afrika så er det kveld i eh - eh i Trondheim
hehe (*ler*)

Hilde: vet du va som er fantastisk?

at midt på morgenen er det *midt på natta* i Afrika

Vok: ja ha

Hilde: *midt på morgenen* i Norge er det *midt på natta* i - i - i Afrika
er det ikke rart

Per: no er det *natta* i Afrika

Hilde: ja (*ler*) *midt på natta*

Per: mhm

midt på natta

Hilde: og når det er *midt på natta* i Trondheim så er det *midt på*
morgenen i Afrika

Vak: og så vet du va og?

atte når det er ...

Hilde: når det er kveld i Afrika så er det morgentidlig i Trondheim
når det er morgentidlig i Afrika så er det kveld i eh - eh i
Trondheim

hehe (*ler*)

Per: men vet du ka som er rart?

når – når det er snø her, så er det finvêr i Danmark

Hilde: så ...

Per: og når – når det er ...

Hilde: så er det sommer i Afrika

Per: og så – når det er sommer her, så er det snø – snø – snø – i - i
...

Hilde: Afrika?

Per: nei-ei

Hilde: Danmark?

Per: ja

snø i Danmark (*ler*)

det er det som er så rart

da kan vi aldri dra dit når det er sommer da

	Tekst 1	Tekst 2
Innleiingsytring	vet du ka som er fantastisk?	men vet du ka som er rart?
Påstand	at midt på morgenen er det midt på natta i Afrika	at når det er snø her, så er det finvêr i Danmark
Elaborering av påstand	<i>(barna snur og vender på påstanden, prøver ut og leikar med han)</i>	<i>(- snur og vender på påstanden, prøver ut og leikar med han)</i>
Avslutning	<i>(latter)</i>	<i>(latter)</i>
Evaluering	----	det er det som er så rart
Konsekvens	----	da kan vi aldri dra dit ...

Hvordan nyttiggjøre seg disse erfaringene i skolen?

Læreren må *se og skjønne* hva elevene har for seg

Krever at lærere har

- god kunnskap om samtaler som fenomen
- presist metaspråk

Systematisk arbeid

Bygge *samtalekulturer*

Samtale og lese-prosjekt 1

Utvikling av
samtalekulturer

Text, talk & thinking together

Aksjonsforskning 3.-4.trinn. Arbeid med å utvikle samtaleferdigheter for å fremme leseforståelse

Aksjoner:

- Å stille gode spørsmål
- Grunngi synspunkt
- Å lytte – ”Vi snakke med øyan!”
- Å vera støttande
- Å bli bevisst ulike typar samtale →
t.d. kva inneber det å diskutere?
- Å fylle ulike ’samtaleroller’

Roller i samtalegrupper:

Regissør

Kobler

Bildeskaper

Ordkunstner

Dette lurer jeg på

Tekstplukker

m.m.

fra boka: hottesmørje.

høykrastede.

inntrykk.

fasan.

forelesning.

ORDKUNSTNER

Gå på jakt etter rare, morsomme eller vanskelige ord i teksten.

Skriv ned ordene i boka. Diskuter i gruppa hva de betyr.

Gaute: et INNTRYKK

Ida: atte for eksempel at en mann gir inntrykk

Ane: ja (*ler*)
jammen /...

Gaute: gjøre INNTRYKK på en DAME for eksempel

Ane: ja, for eksempel
jammen det er sant det
for at viss DU gir en blomsterbukett til en
dame – ikke sant /...

Gaute: så har æ gjort inntrykk

Ane: da kan det vær at du har blitt inntrykk på
en dame (*latter*)

Emil: Gaute gjør inntrykk (*ertande*)

Smed

- Tore: kva betyr smed(!) for noe?
- Liv: det er ikkje akkurat ... (*ler*)
- Tore: ting som er ødelagt?
- Stein: dei lage, dei lage for eksempel hestesko
- Rutt: ja
- Tore: av ein smed?
- Rutt: nei, det er liksom ein smed er eit menneske, det bare kalles smed
- Tore: kan den fly?
- Liv: nei, menneska kan ikkje fly (*latter*)
- Tore: eg trudde det var ei ånd, eg
- Liv: det er liksom, det er ein som jobber med sånne jernting og så kan han forme...
- Stein: ...for eksempel hestesko
- Liv: så slår han med ein hammar, han brenn hesteskoen og så slår han på den og sånn
- Rutt: ja
- så fins det gullsmed også

Resultat

- Elevene ble dyktigere både til å lese og samtale
- Særlig glede av å trekke fram ord som de synes var morsomme, vanskelige, uforståelige.
- Utviklet et *metaspråk* om samtale

Fra elevene:

- ”Vi leser grundigere”
- ”Blir god til å forstå teksten”
- ”Blir bedre til å skrive – da ser man bedre ordene og sånn. Konsonant og sprettord og sånn.”

Didaktiske råd:

- å legge til rette for muntlig aktivitet som *engasjerer*
- - å utvikle en *samtalekultur* i klassen
- *systematikk* i opplæringa

Samtale og lese-prosjekt 2

– intendert utforskende samtaler, 7.tr (Kvistad mfl, 2021)

→ Hva *gjør* elevene interaksjonelt når de forhandler om mening?

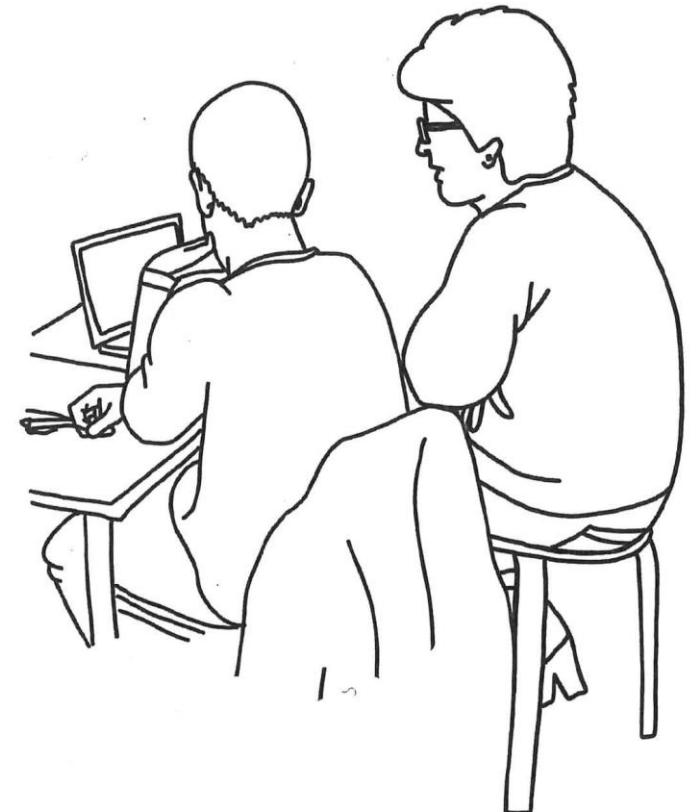
Funn:

- drar veksler på ulike kontekstuelle ressurser og kunnskapsreferanser. Fra jamaldringssfæren m/ populærkulturelle referanser
- *leikende, utprøvende og perspektiverende* samtalesekvenser
- Utforskende samtaler ligner mer på '*kreative refleksjonsrom*' – enn på eksplisitt resonnering fram mot svar (jf. Wegerif, 2008)

Samtale og skriving

Writing in classrooms is
'floating on a sea of talk'
(Britton, 1970)

- Dyson (1993, 2009) – samtale og leik viktig supplerende faktor i små barns tidlige skriving/tekstskaping
+ Solheim mfl. (2021)
- Myhill mfl (2021) – betydninga av dialogisk metalingvistisk tale om skriving (Newman, 2017)
- Samtale suksessfaktor i Normprosjektet (2021)
  - Om tekstdeler – om valg av språk
  - Respons – krakkpedagogikk (s. 350-51)
Stimulerer skriver-agency

Per: nå har du snakka LENGE du
masse masse
så æ må få snakke masse også

Hilde: ja men sku ...

Per: har du ikke ører eller?

Hilde: ja

Per: har du skjært av dem?

Hilde: nei
det har æ ikke nei

Per: jo, æ syns det
for du høre ingenting
når Æ snakke så høre du ingenting

Hilde: æ LYTTE i hvert fall til deg

Per: nei, du lytte ikke

Hilde: jo da

Per: du lytte ikke etter meg

Hilde: æ HØRE hvertfall etter

Per: nei, det gjør ikke du

Noen utfordringer

- Elevene kommer fra ulike samtalekulturer
- Skape trygge samtalerom + gi plass til de ulike stemmene i klasserommet (Jf. turn sharks – sjå Matre & Fottland, 2004)
- Unngå etablering av mal for samtale, strenge regler – formalistisk. Ta vare på det lekende, gleden, nysgjerrigheten

Konkluderende perspektiv

- Anerkjenne barnas muntlige kompetanse
- Tenk språk, meningskaping og kommunikasjon som helhet (jf. NZ 'language experience lessons', Parr mfl., 2009)
- Systematisk blikk på utvikling av muntlig kompetanse – basert på læreres erfaringsbaserte og teoretiske kunnskap. Fra første trinn av + over tid!
- Læreren må *se og skjønne* hva elevene har for seg
  - Krever lærere har med god kunnskap om samtaler som fenomen og presist metaspråk

Litteratur

- Britton, J. (1970). *Language and Learning*. Penguin.
- Dyson; A.H. (1993). *Social Worlds of Children Learning to Write in an Urban Primary School*. Teacher College Press.
- Dyson, A.H. (2009). Writing in Childhood Worlds (s.232-245). I Beard, R., Myhill, D., Riley, J. & Nystrand, M. (red.) (2009). *The SAGE Handbook of Writing Development*. Sage.
- Goodwin, M.H. (1990). *He-Said-She-Said: Talk as Social Organization Among Black Children*. Indiana University Press.
- Kvistad, T.H., Kjelaas, I. & Matre, S. (2021). Forhandling om tekst og kontekst. En studie av 7. trinnselevers meningsforhandling i intendert utforskende gruppesamtaler. *Nordic Journal of Literacy Research*, 7(2).
- Luckmann, T. (1984). Language in Society. *International Social Science Journal*, 36, s.5-20.
- Matre, S. (2019). Samtalens möjligheter och utmaningar. I Liberg, C. & Smidt, J. *Att bli lärare i svenska*, s. 45-59. Liber.
- Matre, S. & Fottland, H. (2004).
- Matre, S. & Fottland, H. (2011). Talk, text and thinking together. *Nordic Studies in Education*, Vol 31, pp. 258-274.
- Matre, S. (2000). *Samtaler mellom barn. Om utforskning, formidling og lek i dialogar*. Det Norske Samlaget
- Matre, S., Solheim, R., Otnes, H., Berge, K.L., Evensen, L.S. & Thygesen, R. (2021). *Nye grep om skriveopplæringa. Forskningsfunn og praksiserfaringar*. Universitetsforlaget.
- Myhill, D., Newman, R., Watson, A. & Jones, S. (2021). Writing dialogues: Enabling metalinguistic thinking through dialogic talk (s. 71-93). I Solheim, R., Otnes, H. & Riis-Johansen, M. (red.). *Samtale, samskrive, samhandle Nye perspektiv på muntlighet og skriftlighet i samspill*. Universitetsforlaget.
- Newman, R. (2017). Let's talk talk: Utilising metatalk for the development of productive collaborative dialogues. *Thinking Skills and Creativity*, 26, 1.12. <https://doi.org/10.1016/j.tsc.2017.04.006>
- Nystrand, M. (1997). *Opening Dialogue. Understanding the Dynamics of Language and Learning in the English Classroom*. Teacher College Press.
- Parr, J., Jesson, R. & McNaughton, S. (2009). Agency and Platform: The Relationship between Talk and Writing (s.246-259). I Beard, R., Myhill, D., Riley, J. & Nystrand, M. (red.) (2009). *The SAGE Handbook of Writing Development*. Sage.
- Rommetveit, R. (2001). Samtale med Maagerø & Tønnessen i *Samtaler om tekst, språk og kultur. Landslaget for norskundervisning*.
- Rowe, D.W. (2009), Early Written Communication (s.213-231). I Beard, R., Myhill, D., Riley, J. & Nystrand, M. (red.) (2009). *The SAGE Handbook of Writing Development*. Sage.
- Solheim, R., Nilssen, V. & Aasen, A.J. (2021). Seksåringar i skapande tekstleg samspel (s.23-46). I Solheim, R., Otnes, H. & Riis-Johansen, M. (red.). *Samtale, samskrive, samhandle Nye perspektiv på muntlighet og skriftlighet i samspill*. Universitetsforlaget.
- Vygotsky, L.S. (1986). *Thought and language*. The MIT Press.
- Wegerif, R. (2008). Dialogic or dialectic? The significance of ontological assumptions in research on educational dialogue. *British Educational Research Journal*, 34(3), 347-361, <https://doi.org/10.1080/01411920701532228>